

Економіка

Бобрик Емілі

*Магістрант спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
Ужгородського національного університету*

Bobryk Emili

*Master of the Faculty of International Relations
Uzhhorod National University*

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ КРАЇНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ І УКРАЇНОЮ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАТУСУ НА ЧЛЕНСТВО В ЄС

***Анотація.** У статті здійснено спробу висвітлення процесу формування та розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в прикордонних регіонах з Європейським Союзом з моменту проголошення незалежності. Особлива увага приділяється прикордонній торгівлі як ключовому аспекту співпраці між Україною та центральноєвропейськими країнами-членами ЄС, визначаючи її як важливий елемент євро регіонального співробітництва та стратегію набуття Україною члена ЄС. Відтак удосконалення прикордонної торгівлі є одним із пріоритетним напрямком державної політики щодо євроінтеграції. Також у статті розглядаються дослідження українських науковців, щодо напрямів покращення організації прикордонної торгівлі.*

***Ключові слова:** прикордонна торгівля, транскордонний регіон, товарообмін, інтеграція, закон.*

***Summary.** In this article, an attempt was made to highlight the process of formation and development of Ukraine's foreign economic activity in the regions bordering the European Union, since the declaration of independence. Special*

attention is paid to cross-border trade as a key aspect of cooperation between Ukraine and Central European EU member states, it is defined as an important element of Euroregional cooperation and the strategy of Ukraine's acquisition of EU membership. Also, in the author's opinion, the main modern problems of the organization of cross-border trade in Ukraine are indicated in the article and the ways of improving these problems are identified. After all, over the past three years, there has been a trend towards a gradual deepening of bilateral cooperation between Ukraine and the EU. Ukraine is gradually entering the markets of the European Union, but there is a need to pay attention to a number of problems that prevent effective cooperation, in particular, effective protection of the competitiveness of the Ukrainian economy is important. Accordingly, improving the development of cross-border trade should become one of the priority directions of state policy, since this direction of foreign economic activity is also aimed at the implementation of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, with the other side the article also examines the research of domestic scientists, who see that at present the conditions for conducting cross-border trade are characterized, firstly, by a high degree of cost-effectiveness, caused by the duration of customs procedures, queues of vehicles at the border, missed economic benefits, and secondly, it is not enough developed regulatory, legal and organizational management foundations for the proper provision of cross-border trade in the conditions of the European integration policy, which is carried out by our state in order to become a full-fledged member of the Euro-Russian community. After all, it is known that the organization of cross-border trade between the member states of the Union is characterized by the openness of markets, which, in turn, stimulates the competitiveness of enterprises in border regions. Accordingly, all this necessitates the development of ways to improve the organization of cross-border trade.

Key words: *border trade, cross-border region, trade, integration, law.*

Вступ і постановка проблеми. У період воєнного стану наша країна гідно бориться за свою незалежність та територіальну цілісність, одночасно спрямовуючи зусилля на відновлення та реформування своєї економіки з метою забезпечення перспективного майбутнього. Однак це завдання передбачає спільні зусилля вчених, чиновників, підприємців та громадянського суспільства у створенні та впровадженні стратегії відновлення країни. Таким чином, необхідно провести широкий громадський дискурс щодо визначення перспектив України, факторів і механізмів побудови нової економічної моделі, досягнення високої якості державного управління, зміцнення демократії як основи ефективності та соціальної справедливості, а також ролі науки в технологічному розвитку та підвищенні міжнародної конкурентоспроможності. Це важливо для створення умов не лише для розробки та вибору оптимальних рішень, але й для досягнення загальної згоди щодо їх реалізації, без чого навіть найкращі плани та проекти залишаються нереалізованими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тему прикордонної торгівлі досліджували низка науковців, серед них В. Качан, С. Таран, О. Королович, В. Гоблик, І. Тимечко, В. Мовчан та ін.

Постановка завдання: мета дослідження полягає у з'ясуванні основних напрямків удосконалення прикордонної торгівлі між країнами Центральної Європи і Україною в умовах реалізації статусу на членство в ЄС.

Виклад основного матеріалу. З моменту здобуття Україною державної незалежності в межах транскордонних регіонів, що виникли на кордоні з ЄС, постійно відбувалося формування та розвиток зовнішньоекономічної діяльності, що знайшло відображення у формі прикордонної торгівлі. На цьому тлі, поглиблення співпраці України з ЄС у сфері торгівлі є ключовою передумовою подальшої успішної інтеграції

України до внутрішнього ринку Союзу. Відтак, прикордонну торгівлю слід розглядати як одну із важливих форм євро-регіонального співробітництва та як один із елементів євроінтеграційної стратегії ЄС. Оскільки в організації прикордонної торгівлі відбувається певне оформлення відповідного підходу ЄС до українських прикордонних регіонів як певної форми, інтегрованої в структуру об'єднаної Європи [8].

Однак, останні дослідження вітчизняних науковців щодо збільшення чи зменшення інтенсивності прикордонної торгівлі показують, що кордон може як сприяти, так і перешкоджати їй. Таким чином, виник такий «парадокс кордону», пов'язаний зі споживчими практиками: інтеграція прикордонних областей може як сприяти, так і перешкоджати прикордонній торгівлі. Транскордонна інтеграція, яка на перший погляд полегшує мобільність, знижує ефект «новизни» з-за кордону, а також може стати основою для зниження мобільності. У той же час, якщо є відмінності між територіями, які цікавлять покупців (торгові центри виглядають по-різному, товари і послуги відрізняються), мобільність, навпаки, зростає. При цьому несхожість не повинна бути занадто великою, щоб не відлякати покупців. Інші причини, які сприяють прикордонній торгівлі, дослідники називають різницю в цінах; низькі витрати на покупку; різноманітність товарів; кращий асортимент; вигідний режим роботи торгових точок; інфраструктурні особливості торгівлі; різні мови та звички [12; 1, с. 208].

Тому, ми вбачаємо, що створення спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку можна розглядати як основні преференційні економічні режими, які використовуються в Україні для економічного розвитку прикордонних регіонів та активізації їх зовнішньоекономічної діяльності. Водночас у світовій практиці в цьому контексті також активно використовуються зони безмитної торгівлі, транскордонні технопарки та бізнес-інкубатори, елементи яких за останні двадцять років частково використовуються в Україні. Однак, попри

численні наукові дослідження, присвячені феномену прикордонної торгівлі, ми зіткнулися з низкою проблем, які, на нашу думку, вимагають вирішення для покращення прикордонної торгівлі між Україною та центральними країнами ЄС.

Відповідно першою такою проблемою, з якою ми зіткнулися і яка потребує негайного вирішення, є відсутність офіційної статистики щодо обсягів прикордонної торгівлі, кількості суб'єктів прикордонної торгівлі, мети перетину кордону, мотиви ведення прикордонної торгівлі та оцінка складу, структури та динаміки прикордонної торгівлі регіонів за певний період.

Оскільки наявність цих показників дозволяє відслідковувати стан прикордонної торгівлі, на який впливає насамперед наявність візових та інших перешкод, пов'язаних із процедурою перетину кордону. Це також передбачає підвищення вимог до якості регулюючої політики в транскордонних регіонах і вимагає створення належного інституційного середовища для їх розвитку. На жаль, в Україні показники прикордонної торгівлі не фіксуються окремо вітчизняним статистичним відомством та головними управліннями статистики у прикордонних регіонах України, що ускладнює можливість вивчення її розвитку в транскордонних регіонах, створених на кордоні з країнами ЄС.

Отже, відсутність цих показників також ускладнює процес удосконалення інфраструктури зовнішньої торгівлі, що сприяє зниженню трансакційних витрат учасників транскордонного співробітництва, розвитку мереж ділового спілкування в транскордонному просторі та обміну досвідом та конвергенції ділової культури в межах транскордонних ринків тощо.

У багатьох дослідженнях транскордонний регіон визначається як спільна територія прилеглих до кордону сусідніх адміністративно-територіальних одиниць щонайменше двох держав, то з цією причиною

виникає певна специфіка формування транскордонної статистики, оскільки кожна з них є суб'єктом національного законодавства та потребує уніфікації статистичної інформації всіх учасників транскордонного співробітництва.

Відповідно ще однією проблемою прикордонної торгівлі є те, що кожна країна ЄС має власну правову систему, що створює проблему для організації прикордонної торгівлі про що вказали у своїй статті В. Гоблик та О. Королович [1, с. 208]. Оскільки адаптація до різних національних законів при укладанні контрактів між підприємцями різних прикордонних регіонів, переклад і адвокатська робота обходяться компанії в середньому в 10 тис. євро за кожен додатковий експортний ринок. У результаті лише 9,3% компаній ЄС продають свою продукцію в інші країни ЄС [11].

В. Гоблик зауважує, що транскордонна торгівля, яка здійснюється в рамках єврорегіонів, створених за участю прикордонних регіонів на західному кордоні України, зважаючи на особливість його функціонування та особливості розвитку геополітичної та гео економічної ситуації у відповідних транскордонних регіонах, серед сучасних умов значно сприяє активізації зовнішньоекономічної діяльності нашої країни [2, с. 142]. Оскільки після того, як росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, ЄС пішов на безпрецедентний крок: у червні 2022 р. було знято всі обмеження на ввезення українських товарів. Водночас значно зріс обсяг українського імпорту з ЄС. Загалом між 2021 та 2022 рр., загальний обсяг торгівлі між Україною та ЄС зріс на 10% [7].

Тому радикальна лібералізація справді була порятунком української економіки під час війни. Водночас вона звернула увагу на численні проблеми, які необхідно подолати на шляху до повної та взаємовигідної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС.

Додамо, що проведений аналіз стану наявної прикордонної інфраструктури (жовтень 2023 р.) не відповідає вимушеним навантаженням. Досить гострою залишається проблема ввезення української

сільськогосподарської продукції до Польщі, Угорщини, Румунії, Словаччини та Болгарії. Крім того, постає питання про необхідність диверсифікації українського експорту до ЄС. Якщо говорити про більш гострі питання, то суттєвою перешкодою для безперервного українського експорту залишається руйнування прикордонної інфраструктури внаслідок постійних обстрілів з боку росії.

Тому сьогоднішня тактика вирішення актуальних проблем організації прикордонної торгівлі має опиратися на довгострокову стратегію. Відповідно ми погоджуємося з позицією більшості вчених (В. Гоблик, Я. Охріменко, Н. Роїк, М. Таран та ін.), що удосконалення методів регулювання прикордонної торгівлі стане своєрідним стимулом зовнішньої торгівлі між українськими та іноземними підприємцями, які здійснюють свою діяльність у транскордонних регіонах. Оскільки, як зазначають в Інституті регіональних досліджень НАН України, учасники прикордонної торгівлі мають значний потенціал для розвитку підприємництва. По-перше, вони отримують європейський досвід підприємницької діяльності. По-друге, більшість із них – освічені люди, яким довелося залишити свою професійну кар'єру, а високий рівень загальної освіти дозволяє їм швидше освоювати нові види діяльності. Крім того, культурна інтеграція в транскордонному регіоні впливає на якість співпраці, особливо в контексті інформаційного розвитку учасників транскордонної торгівлі [9].

Відтак, виявлені проблеми дозволяють нам розробити певну стратегію удосконалення організації прикордонної торгівлі зі центрально-європейськими країнами. Тому, першим таким напрямком стратегії покращення прикордонної торгівлі є *розробка методики та механізми розрахунків статистичних даних прикордонної торгівлі*, що вестиметься в кожному транскордонному регіоні.

Тому ми вважаємо, що незважаючи на наявність двосторонніх угод щодо здійснення транскордонного співробітництва, а саме організації

прикордонної торгівлі, у перспективі вирішити цю проблему зможе лише *прийняття універсальних норм*, які б стосувалися тільки регулювання прикордонної торгівлі та її організації. Це дозволить підприємцям по обидва боки кордону ширше брати участь у міжнародній торгівлі, а також сприятиме підвищенню конкурентоспроможності нашої країни.

Відтак, ми вважаємо, що одним із напрямів покращення прикордонної торгівлі є *активізація спілкування керівників місцевих органів влади в умовах здійснення прикордонної торгівлі*, оскільки це сприяє диверсифікації ділових контактів та підвищенню взаємної довіри між господарськими елітами прикордонних регіонів України та сусідніх держав. Крім того, під впливом цих торговельних зв'язків проводяться різноманітні регіональні заходи (форуми, конференції, виставки) під егідою єврорегіонів. Також відбувається обмін ідеями та пропозиціями щодо можливих напрямків та пріоритетів реалізації спільних інвестиційних проєктів.

За результатами аналізу досліджень Українського центру європейської політики [6], Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України [4], С. Таран [10] та ін., ми дійшли висновку, що зовнішньоекономічні відносини з країнами ЄС, а саме Польщею, Словаччиною та Угорщиною, є недостатньо диверсифіковані. Про це свідчать показники експорту та імпорту України з ЄС у 2022 р. Тому вважаємо, що доцільно реалізації низки заходів щодо розширення співпраці з країнами-сусідами, які активно підтримують Україну під час військового протистояння з росією. З цієї причини пріоритетом державної політики щодо покращення прикордонної торгівлі має бути:

✓ *зміна чинного законодавства*. Зрештою, аналіз сучасних норм регулюють зовнішньоекономічну діяльність, свідчить про необхідність її систематизації, а також у контексті Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» необхідно передбачити: а) визначення поняття прикордонної торгівлі; б) спосіб її здійснення; в) визначення

суб'єктів прикордонної торгівлі. А також виділення в митному праві окремого інституту прикордонної торгівлі.

Адже, методи та засоби, що використовуються митними органами, часто не є повною мірою ефективними та адекватними завданням, що встановлені нормативними законами та програмами розвитку прикордонної торгівлі в Україні. В окремих випадках зусилля митних органів удосконалити митні регулювання переміщення товарів і предметів у прикордонній торгівлі натикаються на нерозуміння та пасивність учасників прикордонної торгівлі. Наведені вище обставини свідчать про недосконалість правового регулювання взаємодії митного органу та суб'єктів прикордонної торгівлі, що негативно впливає на ефективність митного регулювання прикордонної торгівлі, і в кінцевому рахунку, на забезпеченні економічної безпеки України.

Це визначило у прикордонній торгівлі значну практичну проблему вдосконалення застосування митних формальностей при переміщенні товарів через митний кордон України, встановленні спеціального митного режиму прикордонної торгівлі та визначенні відповідальності за порушення митних правил прикордонної торгівлі з метою дотримання законності та забезпечення економічних інтересів прикордонних регіонів та держави в цілому. Що стосується приналежності інституту прикордонної торгівлі до митного права полягає в тім, що: цей інститут реалізується у сфері діяльності митних органів, тобто пов'язаний з регулюванням порядку переміщення товарів і предметів через митний кордон; джерелами цього інституту є норми публічних галузей права і, насамперед, митного права [5, с. 89].

✓ *державна підтримка реалізації стратегій регіонального розвитку, зорієнтованих на активізацію кожного регіону в співробітництві з регіонами країн – членів ЄС.* Адже, у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр. [3] встановлено, що прикордонний регіон є

особливою територією держави, яка потребує великої уваги з боку держави та застосування спеціальних механізмів та інструментів стимулювання її розвитку. Тому в Стратегії вказано напрямки розвитку прикордонного регіону, в межах якого відбувається торгівельний обмін із сусідніми країнами.

✓ *розширення повноважень місцевих органів влади щодо визначення та фінансування спільних міжнародних проєктів.* Оскільки, як ми помітили, організаційно-управлінська специфіка функціонування транскордонних регіонів, створених за участю українських прикордонних регіонів, певною мірою відрізняється від загальноприйнятої європейської практики. Зокрема, вітчизняні науковці зазначають, що на засіданнях керівних органів транскордонних регіонів нашої країни, як правило, бере участь вище обласне керівництво, а діяльність майже не опускається до рівня місцевих громад через недостатню професійну підготовку керівного складу, часта зміна керівництва, значний суб'єктивний фактор прийняття рішень тощо [2]. Як наслідок, спостерігається організаційна розконцентрованість та складність функціонування транскордонних регіонів, що діють на кордоні України з Центральними державами ЄС;

✓ *активніше залучення місцевих органів влади до формування зовнішньоекономічної політики через розроблення та реалізацію програмних документів у сфері міжнародного співробітництва,* оскільки завдяки більш активній комунікації місцевих органів влади в умовах функціонування єврорегіонів відбувається диверсифікація ділових контактів та підвищується взаємна довіра між господарськими елітами прикордонних регіонів України та її сусідніх країн;

✓ *налагодження дієвих комунікативних зв'язків на рівні «регіони України – регіони ЄС».* Адже ефективна комунікація сприяє формуванню розвиненої інфраструктури, яка є невід'ємною частиною ринкових відносин і створює сприятливі умови для розвитку бізнесу, у тому числі малого.

Висновки. Отже, виявлені нами проблеми, що пов'язані з прикордонною торгівлею на західному кордоні України, вимагають заходів покращення, які мають здійснюватися на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Також автор статті вбачає наступні напрями удосконалення прикордонної торгівлі: удосконалення норм чинного законодавства; розробка методів та механізмів обчислення статистичних даних прикордонної торгівлі в кожному євро регіоні; державна підтримка розвитку регіонів; активізація участі місцевих органів в прийнятті рішень та розширенні двосторонніх зв'язків зі сусідніми регіонами країн ЄС; налагодження дієвих комунікативних зв'язків на рівні «регіони України – регіони ЄС. Здійснення цих заходів можливе лише при узгодженій діяльності вищих державних органів та місцевих органів влади прикордонних регіонів. Також слід зважати на сьогоdnішній стан України в умовах повсякденного протистояння агресору, та реалізації Плану післявоєнної відбудови України.

Література

1. Гоблик В.В., Королович О.О. Актуальні проблеми розвитку суб'єктів прикордонної торгівлі в транскордонному регіоні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 1(5). С. 207-210.
2. Гоблик В.В. Механізми становлення зовнішньоекономічних зв'язків у транскордонних регіонах в умовах європейської інтеграції України. *Міжнародний науковий вісник*. Ужгород, 2017. Вип. 3 (16). С. 135-157.
3. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna->

[strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi](#) (дата звернення: 11.10.2023).

4. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості : науково-аналітичне видання / наук. ред. І.З. Сторонянська. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2022. 70 с.
5. Качан В. В. Митне регулювання прикордонної торгівлі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2013. 225 с.
6. Мовчан В. Торгівля товарами під час війни. *Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: виклики та можливості. Український центр європейської політики*. Київ, 2023. С. 16-22.
7. Охріменко Я. Вільна торгівля між Україною та ЄС: перспективи та виклики. *Центр екогосподарської стратегії*. 2023. URL: <https://ces.org.ua/ukraine-eu-market-challenges/> (дата звернення: 11.11.2023).
8. Роїк Н. Інституційна транскордонна співпраця в контексті розширення ЄС: проблеми та перспективи Карпатського євро регіону. *Гілея: зб. наук. пр.* 2011. Вип. 43. С. 683–691.
9. Тимечко І. Мотиваційний аналіз суб'єктів прикордонної торгівлі. *Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: Зб. науково-технічних пр.* Львів: РВВ НЛТУ України. 2010. Вип. 20.1. С.245-250.
10. Taran S. EU-Ukraine wartime trade: Overcoming difficulties, forging a European path. 2023. P. 6. URL: https://www.epc.eu/content/PDF/2023/EU-Ukraine_wartime_trade_DP.pdf (дата звернення: 02.12.2023).
11. UE. Projekt zniesienia barier w unijnym handlu, prezydencja zadowolona. URL: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,10450215,UE__Projektz

niesienia_barier_w_unijnym_handlu__prezydencja.html (дата звернення: 01.12.2023).

12. Velde B. M. R. van der; Spierings B. H. Cross border shopping and the «bandwidth of familiarity»: Exploring the positive impact of national borders on consumer mobility in the Euregion Rhine-Waal. URL: <http://repository.uhn.ru.nl/handle/2066/69012> (дата звернення: 29.11.2023).